Diskuse

Poznámky k českému polistopadovému antikomunismu

Karel Hrubý

Ve své přednášce na konferenci o vývoji české společnosti a politiky po dvaceti letech svobody „1989–2009: Společnost. Dějiny. Politika“, která se konala v září 2009 v Liblici, se Jiří Suk pozastavil nad tím, že v zemi, v níž ani nejodvážnější odpůrci „normalizačního“ režimu (míněni chartisté) nebyli radikálními antikomunisty, se po listopadu 1989 tak neočekávaně objevil na scéně prudký antikomunismus.¹ Tento překvapivý postoj se mu zdá být v rozporu s faktem, že velká část národa si přece po roce 1945 vybrala budoucnost s komunistickou stranou. Také v roce 1968 si lidé podle Suka přáli socialismus, i když jiný než dosavadní, s „polepšenou“ KSČ. Kde se tedy ten prudký antikomunismus devadesátých let vzal?

K tomu je třeba ovšem připomenout, že ještě větší část národa (zhruba šedesát procent) než ta, která volila komunisty, si budoucnost s KSČ nevybrala. Ta na ni byla po únoru 1948 prostě uvalena a snášela ji jen proti své vůli a většinou ze strachu, že by projev její nevole byl drasticky potrestán komunistickou (vše)mocí.

1 Publikováno na internetu v elektronickém sborníku z konference. Viz SUK, Jiří: Komunistická minulost jako politický problém: Nástin vývoje 1989–2009. In: „1989–2009: Společnost. Dějiny. Politika“ (<http://www.boell.cz/navigation/19-856.html>). K tématu blíže také TÝŽ: Politické hry s nedokončenou revolucí: Účtování s komunismem v čase Občanského fóra a po jeho rozpadu (1989–1992). In: *Soudobé dějiny*, roč. 16, č. 2–3 (2009), s. 276–312.

Také druhý Sukův argument, podle kterého ani v roce 1968 si lidé nepřáli nic jiného než osvěcenější a lidštější socialismus, je třeba postavit do střízlivého světla. Nekomunistická většina sice projevovala podporu reformnímu hnutí, spojovala ji ale s očekáváním, že jeho vývojová perspektiva se upíná ke zrušení nadvlády jedné strany. Pro mnohé to měla být i cesta k obnově takové demokracie, která bude mít víceméně liberální podobu, jak to vyslovovali někteří nekomunističtí intelektuálové (Václav Havel, Josef Kliment, Ivan Sviták a jiní).² Okolnost, že se nikdo neodvážil odsoudit nahlas „socialismus“ praktikovaný komunistickou stranou a žádat jeho odstranění, se mylně považuje za „přání“ většiny zůstat pod vedením „polepšené“ KSČ.

Na čem ve skutečnosti spočívala tato podpora reformnímu křídlu, vystihl dobře Václav Müller v *Literárních listech* 23. května 1968: „Existující sociální jistota, nivelizace a slabý výkon jsou evidentní překážkou efektivnosti ekonomiky. Většině lidí však tyto vlastnosti systému vyhovují, akceptují je, zvykli si na ně a – preferují je. Lze říci, že právě v nich spatřují hlavní klady dnešního socialismu, jsou pro ně synonymem socialismu.“³ Domněnku, že většina obyvatelstva stála po roce 1945 za komunistickou stranou a přála si i v roce 1968, aby komunistický systém v reformované podobě nadále trval, je proto třeba korigovat. Obyvatelstvo sice vcelku s uspokojením přijímalo systém sociálních jistot, vyhovovala mu mzdová nivelizace i prakticky nevysoké nároky na pracovní výkonnost, avšak nebylo spokojeno s ukládanými omezeními, zejména občanských a politických svobod. Velká část obyvatel proto očekávala od reformy systému, že povede k obnovení alespoň některých základních práv a svobod předkomunistické éry a současně ke zrušení alespoň nejkřiklavějších privilegií vládnoucí strany. Nezpochybňovali sice například státní vlastnictví podniků, vyslovovali se ale dosti zřetelně v tom smyslu, že si přejí zrušení diktatury jedné strany.

Když komunisté koncem roku 1989 ztratili moc, a tím také instrumenty k zastrahování obyvatelstva, projeвили ti, kteří komunismus po celá desetiletí snášeli jen z donucení a s nevolí, zcela jinou ideovou a politickou orientaci než reformněkomunistickou.⁴ Silný antikomunismus, který v české společnosti propukl, nebyl tedy ničím novým, nýbrž jen dlouho utajovaným a potlačovaným projevem nelibosti

2 Viz HRUBÝ, Karel: Politické rozpravy intelektuálů za „pražského jara“. In: *Soudobé dějiny*, roč. 15, č. 3–4 (2008), s. 545–574.

3 MÜLLER, Václav: Co je to socialismus? In: *Literární listy*, roč. 1, č. 13 (23.5.1968), s. 1 a 3; též in: *Jaro 1968: Čítanka pro děti a mládež*. Kolín n/R., Index 1988, s. 188–191, zde s. 191; též in: HOPPE, Jiří (ed.): *Pražské jaro v médiích: Výbor z dobové publicistiky*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, sv. XI.) Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk 2004, s. 194–198, zde s. 198.

4 Štafetu KSČ sice převzala Komunistická strana Čech a Moravy. Jestliže však v roce 1946 komunisty volily dvě pětiny voličstva v českých zemích, v prvních svobodných volbách po listopadu 1989 jim dala svůj hlas zhruba jedna šestina českých voličů.

větší části občanstva nad komunistickou nadvládou. Nelze ho měřit jen postojem disentu,⁵ nýbrž čtyřicetiletou zkušeností velké části společnosti s komunistickým režimem, s autoritářským a v mnoha ohledech nekompetentním výkonem moci. Nejde mi však jen o to zpochybňovat oprávněnost Sukova „překvapení“,⁶ ale spíše o vymezení, co se antikomunismem rozumí, a o metodu, která umožní diferencovaněji odhalit kořeny tohoto jevu.

* * *

Charakterem a strukturou opozice komunistického režimu v Československu se zabýval na stejné konferenci Michal Kopeček, který v příspěvku nazvaném „Spory o ‘dědictví’ demokratické opozice ve střední Evropě, autenticita a dějinná paměť“ nabídl jiný pohled: „Interpretace či ‘paměti opozice’ jsou rozličné – vymezil bych je dvěma ideálnětypickými pozicemi: První by bylo možné nazvat příběhem či pamětí disentu v užším slova smyslu, druhou lze charakterizovat spíše přídomek ‘paměť odporu’. V prvním případě jde o disent v užším smyslu, tak jak je běžně užíván v českém a slovenském prostředí, tj. označující takto demokratickou opozici symbolizovanou především Chartou 77 a založenou na strategii obrany lidských práv a legalistické strategii. V druhém případě se jedná o širší pole pamětníků, tedy disent v jeho obecnějším významu, disent jako nesouhlas, odpor proti stávajícímu řádu, politické reprezentaci či většinovým praktikám – sem třeba zahrnout mnohem širší škálu historických jevů, od politického či násilného odporu na přelomu 40. a 50. let přes politické vězně, církve, tajné literární a náboženské společenství, letákové akce či hudební subkultury.“⁷

Tento poukaz k časově širšímu pojetí opozice, respektive odporu, sahajícímu až do konce čtyřicátých let a zahrnujícímu temná léta padesátá, je pro pochopení pozdějšího antikomunismu nesmírně důležitý. Ale ani ten nepostihuje ještě v celé

5 Ostatně Jacques Rupnik již ve svém příspěvku na konferenci „Paměť komunismu“, uspořádané ve dnech 19. a 20. října 2001 v Praze, upozornil na povrchnost všeobecně rozšířené domněnky, že disidenti byli proti jakékoli odvetě. Cituje přitom projev Václava Havla pronesený k výročí srpnové invaze 21.8.1990, v němž byl vysloven požadavek, aby nezávislé soudy spravedlivě zvážily případnou vinu těch, kdož jsou odpovědní za komunistické zločiny. Jako prezident republiky tehdy vyzval k odstranění struktury bývalého režimu a k výměně neschopné a sabotující nomenklatury. Z jeho úst zazněly mobilizující věty: „Naše revoluce není dokončena. Naopak: to hlavní se musí teprve stát.“ (Viz RUPNIK, Jacques: Politika vyrovnávání s komunistickou minulostí: Česká zkušenost. In: *Soudobé dějiny*, roč. 9, č. 1 (2002), s. 9–26, zde s. 15.)

6 Jiří Suk mluvil na konferenci věnované uplynulým dvaceti letům, nabízelo se proto přirovnání k podobně dlouhé periodě jim předcházející. Pokud však přemýšlíme o českém antikomunismu obecně, je třeba ohlédnout se po jeho kořenech dále do minulosti.

7 KOPEČEK, Michal: Spory o „dědictví“ demokratické opozice ve střední Evropě, autenticita a dějinná paměť. In: „1989–2009: Společnost. Dějiny. Politika“ (elektronický sborník, viz pozn. 1)

šíři vrstvy či skupiny obyvatel, které komunistický režim vnímaly jako nežádoucí a mají na něj spíše neblahé vzpomínky. V nejobecnějším vymezení se *disens* podle Kopečka projevuje jakožto *veřejně* manifestovaný nesouhlas, odpor či neposlušnost. Byla tu však ještě značná část společnosti, která sice nebyla režimu nikterak nakloněna, avšak tuto svou nelibost či nesouhlas *neprojevovala veřejně*. Nelze ji označit ani jako (aktivní) *disens*, ani jako (aktivní) odpor. Patřili k ní lidé, kteří odolávali ideologickému a politickému nátlaku, *pasivně rezistovali* snaze režimu získat je pro názory, hodnoty, symboly a normy, jejichž přijetím se měli plnohodnotně zařadit do „socialistické společnosti“. Tato odolnost je sice nevyzdvihuje mezi statečné, ale dostatečně je odlišuje od těch, kteří se časem pod tlakem vzdávali své identity a stávali se bezděčnými souputníky režimu. Tyto nestejné skupiny obyvatelstva mají na období komunistické vlády odlišné vzpomínky, „odlišnou paměť“. Abychom porozuměli vzniku a intenzitě polistopadového „antikomunismu“, je proto třeba charakteristiky disentu a odporu, jež zmiňuje Michal Kopeček, rozšířit i o tento skrytý (pasivní) nesouhlas s režimem, jeho ideologií a morálkou mezi velkou částí obyvatelstva, která sice navenek vystupovala konformně, ale v hlubokém soukromí chovala názory a postoje vůči režimu negativní, či alespoň silně kritické.⁸

Příslušníci „mlčící rezistence“ se kryli většinou tím, že se přizpůsobovali požadovaným rituálům, pravidlům a nařízením, nedávali také svůj nesouhlasný postoj najevo „protistátními“ aktivitami, ale ve své duši, v rodině, v okruhu spolehlivých přátel nadále udržovali vědomí hodnot, symboliku a morálku humanitní demokracie, názorové tolerance a právního univerzalizmu, jimiž se vyznačovala první republika a v omezené míře i necelá tři léta před únorem 1948. Tato tradice byla zdrojem, z něž čerpala alternativní morálka, kritická k tomu, co se obyvatelstvu snažil vnutit režim. Zhruba lze orientaci této široké vrstvy nesouhlasících občanů označit jako směřování k morálnímu i právnímu univerzalizmu, politickému pluralismu a názorové toleranci, jak byly vyznávány v okruhu euroatlantické humanistické civilizace.⁹

Hlavním znakem tohoto nesouhlasného postoje byla odolnost, *rezistence* vůči ideologickému nátlaku a naopak *udržování* tradic, hodnot, symbolů a morálních krité-

8 Na existenci této „podprahové“ opozice upozornil sám Kopeček v úvodu své knihy *Hledání ztracené revoluce*: „Po celou dobu existence socialistické diktatury se proto v kultuře, nejrůznějších oborech vědy a umění, ale i v soukromém prostoru rodinné každodennosti regenerovaly a často synergicky působily autonomní síly, jejichž původ byl v očividném rozporu se vždy znovu se objevující konfrontací jazyka moci (státu) a jazyka společenství (národního, profesního, rodinného).“ (KOPEČEK, Michal: *Hledání ztracené revoluce: Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě 1953–1960*. Praha, Argo 2009, s. 41.)

9 Do takto vymezené skupiny nelze podle mého názoru počítat ty, kteří byli lhotejně k systému a věnovali se jen svým každodenním zájmům. Nelze totiž prokázat, že tito „nezúčastnění“ projevovali k politickému a ideovému životu komunistického režimu více netečnosti, než by projevili ke každému jinému režimu.

říí předkomunistické éry.¹⁰ Tento tichý protest neměl v Československu příliš velký vliv na chování systému, narozdíl třeba od Polska, kde zásluhou katolické církve byla společenská rezistence posilována veřejně artikulovaným světovým názorem a morálním systémem výrazně odchylným od materialistického marxismu-leninismu. Byl ale dost silný na to, aby pomáhal udržet (byť v postupně slábnoucí míře) ve vědomí obyvatelstva hodnoty, symboly a identity, které se režim snažil vymýtit. Tento morální a duchovní *disens*, charakterizovaný trvalým pasivním vzdorem vůči „nepřijatelnému“, nepřispěl sice nijak výrazně k pádu komunistického režimu.¹¹ Avšak přes zřetelné deformace způsobené čtyřicetiletým tlakem režimu uchoval v rodinách dostatečně silné zbytky tradic, morálních hodnot a mezilidských vztahů, které byly v české společnosti převažujícím normativem před únorovým převrácením. *Tato návaznost na civilizační a demokratické dědictví minulosti, byť v mnohém otřesená, je i dnes trvalým podhoubím, z něhož se rodí averze ke komunismu i v novém politickém, duchovním a sociálním prostředí České republiky.*

Důvod vnímat komunismus kriticky až nepřátelsky měli a mají nejen příslušníci opozice z doby „normalizace“, ale všichni ti, kteří byli během čtyř desetiletí vlády KSČ zastrašováni, ponižováni, trestáni či jinak diskriminováni pro své názory, víru, životní styl nebo sociální původ, včetně rodinných příslušníků, na nichž spočinulo ódium „nespolehlivosti“. Daleko nejpočetnější vrstva nesouhlasících (navenek ale neprotestujících) občanů se rekrutovala především z těch, kteří byli po únoru 1948 *a priori* podezřelí nebo přímo postižení jako nepřátelé režimu pro svůj „třídní původ“, respektive příslušnost k některé z předúnorových demokratických stran, církvi či jiných „nespolehlivých“ společenských útvarů (k Sokolu, Junákovi a podobně). K rozsáhlé sféře latentní rezistence patřily osoby odsouzené a vězněné či jinak internované, držené v mimořádné vojenské či pracovní službě, postižené čistkami po únoru 1948 i později, zemědělci přinucení hrozbami nebo konfiskacemi ke vstupu do jednotného zemědělského družstva, příslušníci inteligence přeřazení z vědeckých, učitelských a úřednických profesí do průmyslu, živnostníci připravení o své zaměstnání a majetek, ti, jimž nebo jejichž dětem bylo zabráněno ve studiu, a podobně. A zpravidla do této sféry lze řadit i rodinné příslušníky takto diskriminovaných osob. Resentiment perzekučních zásahů státní moci, vnímaných posti-

10 Užitečné odlišení nesouhlasných postojů obyvatelstva ke komunistickému režimu lze najít např. v práci polského historika Andrzeje Friszkeho. Ten rozlišuje politickou *opozici*, opírající se o program zaměřený na svržení systému, od společenského *odporu*, který se projevoval jako spontánní, neřízený protest proti vnucenému politickému a ideologickému pořádku. Tato část společnosti měla vlastní symboly, vlastní hierarchii hodnot i autority a vyhýbala se účasti v oficiálním životě, jemuž upírala legitimitu. Společenský odpor byl často spojen s obranou tradičních hodnot a národních tradic. (FRISZKE, Andrzej: Opozice a odpor v poválečných dějinách Polska. In: *Soudobé dějiny*, roč. 4, č. 2 (1997), s. 265–291.)

11 Odrážel se však např. v masové účasti občanů na demonstracích v posledních týdnech komunistického režimu (tzv. zvonění klíčů).

ženými jako právní, majetková či sociální křivda, přežíval často i v následujících generacích těchto rodin. I ten patří k podhoubí polistopadového antikomunismu (i když se projevuje často jen emocionálně vyjadřovanou averzí k minulému zřízení a odporem ke všemu, co „zavání“ jeho rehabilitací či obnovením v jiné podobě). Nechuť k bývalému režimu a jeho dnešním následníkům pociťovali a pociťují i mnozí z půlmilionové masy vyloučených z „normalizované“ KSČ, kteří zaplatili za svou angažovanost v reformním pokusu „pražského jara“.¹² Také četní lidé, kteří byli Státní bezpečností vmanévrováni do role nechťených informátorů, mají důvod nemít komunismus v lásce.¹³ Zvláštní kategorii pak tvoří ti, kteří se sice bezostyšně „vezli“ s režimem, avšak dnes se snaží zahladit svou někdejší povolnost verbálním antikomunistickým radikalismem. Ze všech těchto pramenů – nikoli jen z disentu „normalizační“ éry – vyvěrají antikomunistické názory a nálady.

Je proto úkolem historického výzkumu přesněji identifikovat zdroje, z nichž polistopadový antikomunismus vycházel, stejně jako hodnoty, z nichž jeho nositelé odvozovali své postoje, a případně symboly, k nimž se vztahovali. *Jde zde o to dešifrovat politické aspekty zdánlivě nepolitických pohybů a (relativních) konstant v životě společnosti.* Tyto málo zdokumentované projevy „tiché rezistence“ vyžadují jiné formy a metody bádání než práce o aktivním odporu.¹⁴ Písemnosti režimních institucí zde patrně pro svou jednostrannost nebudou hrát tak závažnou roli.¹⁵ Po-

12 Jan Křen ve studii „Interpretace národních, středoevropských a evropských dějin“ počítá k antikomunistickému odporu i opozici uvnitř komunistického hnutí či struktur, jak ji vyjadřují pojmy „autentický socialismus“, „socialismus s lidskou tváří“ či „reformní komunismus“ (*Soudobé dějiny*, roč. 6, č. 4 (1999), s. 488–513, zde s. 510). Také Michal Kopeček zahrnuje vnitrokomunistickou opozici mezi projevy odporu vůči režimu.

13 Mnozí z těch, kteří přistoupili na drobné kompromisy s režimem a projevíli občas (byť neochotně) jistou loajalitu, dodnes trpí výčitkami svědomí. O této „neochotné loajalitě“ se zmiňuje i Jacques Rupnik ve výše citovaném příspěvku na konferenci „Paměť komunismu“ (Politika vyrovnávání s komunistickou minulostí, s. 13 – viz pozn. 5). I z tohoto pocitu zahanbení se nezdá ozyvat volání po spravedlnosti a často i po odvetě.

14 Popsat strukturu a odhadnout početnost této masy obyvatel, kteří se odmítali podvolit ve všem režimu a jeho nárokům, je jistě obtížné. V totalitním systému neexistovalo svobodně artikulované veřejné mínění. Skutečné postoje obyvatel k režimu bylo lze symptomaticky vypořazovat jen z chování některých vrstev společnosti v mimořádných situacích, např. v reakcích na výrazné politické, ekonomické nebo perzekuční akty režimu (jako byly nepokoje po méně reformě v roce 1953 v Československu a téhož roku v NDR, lidové povstání roku 1956 v Maďarsku, opakované konflikty společnosti s režimem v Polsku anebo také reformní proces „pražského jara“). Leccos důležitého o společnosti vypovídají i takové jevy jako přetrvávající kult významných osobností (např. T. G. Masaryka, jak to nejvýrazněji ukázalo manifestační oživení jeho památky na jaře 1968) a dějinných událostí, ať už s nábojem pozitivním (28. říjen) či negativním (21. srpen), nebo obliba od oficiálního kánonu odlišných literárních, filmových, hudebních či jiných uměleckých děl, autorů a proudů.

15 Alternativně si tu mohou historici vypomoci cílenými interview s pamětníky, rozborů protikomunistických ilegálních tiskovin, analýzami zpráv domácích informátorů zasílaných exilovým

daří-li se odhalit tyto dosud utajené projevy nesouhlasu s komunistickým režimem (často demonstrované odporem ke komunistické kultuře)¹⁶ a také je náležitě interpretovat,¹⁷ dojdeme možná k závěru, že antikomunismus, který u nás po listopadu 1989 s náhlou silou vytryskl, nebyl vzhledem k dlouho potlačovaným nárokům a právům většiny občanů tak překvapivým úkazem, jak se to v příspěvku na liblické konferenci jevilo Jiřímu Sukovi.

* * *

Diskurz o antikomunismu vyžaduje také přesnější vymezení, co se tímto označením míní. Někteří účastníci debaty antikomunistický postoj *ospravedlňují* vzhledem k diktátorské povaze minulého režimu a jeho perzekuční praxi, jiní jej naopak *odsuzují* kvůli některým jeho negativním znakům, jako je povrchnost, paušalizace, případně i neústupný fundamentalismus.¹⁸ Jednoznačné definice tohoto pojmu jsme se ještě nedopracovali.¹⁹

To nás staví před řadu otázek. Máme termínem „antikomunismus“ na mysli odsouzení komunismu jako *mocenského systému* (vlády jedné strany), vyznačujícího se centralizací, militarizací, monopolizací a politicky zaměřenou byrokratizací²⁰ a prosazujícího se násilím, právní svévolí a totálním podřízením jednotlivců vůli mocenských orgánů, jak se etabloval v Československu a dalších zemích během 20. století? Nebo máme před očima jen některou *konkrétní podobu* tohoto sys-

časopisům a zahraničním rozhlasovým stanicím (Svobodné Evropě, Hlasu Ameriky, Vatikánskému rozhlasu) apod. Metody historické práce mohou být rozšířeny také o intuici (Martin Nodl) a porozumění (Jan Horský).

16 O setrvačném působení „prvorepublikové“ kultury navzdory komunistické kulturní politice po únoru 1948 viz HRUBÝ, Karel: Zápas dvou kultur v totalitním systému: Zamyšlení nad poslední knihou Jiřího Knapíka. In: *Soudobé dějiny*, roč. 14, č. 1 (2007), s. 126–136, zejména s. 133 a 135.

17 Některé teoretické podněty poskytuje publikace *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích*. (Cahiers du CEFRES, č. 29.) Praha, CEFRES 2003, zejména referáty Martina Nodla a Michala Pullmanna.

18 Fundamentalistickou optiku antikomunismu odmítá např. Václav Bělohradský: „Rétorika polarizace vede vždy a všude k návratu kultury podezírání a strachu. Fašizuje společnost. Proto nejsem antikomunistou.“ (BĚLOHRADSKÝ, Václav: Proč nejsem antikomunistou. In: *Právo*, 18.7.2009.)

19 V těchto mých poznámkách k tématu nemůže jít o systematický výčet významů, které se dávají termínu „antikomunismus“, ani o výčet znaků, jimiž se charakterizuje, stejně jako ani o soubor motivů, z nichž tento postoj vyrůstá. Jde mi jen o to nadhodit problematiku, kterou je třeba teprve dalším výzkumem projasnit, aby bylo možno polistopadový antikomunismus bez předsudků reflektovat.

20 Tak charakterizuje totalitní systém rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy z 27.6.1996.

tému – leninskou (bolševickou),²¹ stalinskou, maocetungovskou, hočiminskou, castrovskou, titovskou, „lidovědemokratickou“, reformněkomunistickou, „normalizační“ či ještě jinou (například trockistickou)? A protože komunistický systém měnil časem svou tvář (nikoli už tak významně svou podstatu), souvisí s tím i otázka, které jeho *období* je na antikomunistickém pranýři vystaveno nejvíc do popředí.

Anebo míníme antikomunismem odsouzení komunistické *ideologie*? Případně některé její verze (leninské, stalinské, eurokomunistické...), jen určitých tezí, či samotných původních myšlenek marxistických „klasiků“?²² Považuje se za antikomunismus například kritika, respektive odmítnutí Leninových hlavních tezí, jimiž podnítl vznik bolševického hnutí, jeho organizaci a úkoly ve „státě sovětů“ po „proletářské revoluci“ (tedy především *politické teorie leninismu*)? Anebo je jádro antikomunismu v odmítnutí marxismu-leninismu v podání a politické aplikaci Stalinově, v němž původní Leninova teorie nakonec vyústila? Či jde o odmítnutí hodnotového systému a materialistické filozofie komunismu vůbec? Proti ideji a praxi komunismu se obvykle staví idea křesťansko-osvěcenského humanismu a teorie i praxe pluralitní demokracie. Ale mnozí komunisté by s tím nesouhlasili. Pro ně je komunismus sociální ideál,²³ nikoli filozofie nebo politický cíl.

Anebo se antikomunismem rozumí *právní postih osob*, které jsou činěny zodpovědnými za politiku a perzekuční praxi komunistického režimu? Antikomunismus se nezdá považovat za instrument odmítnutí či kompenzace útlaču a ponižování, jimiž minulý režim ztrpčoval život mnohých občanů.²⁴ Volání po spravedlnosti, jímž se má perzekuce a šikanování „poddaných“ odčinit, vyúsťuje pak logicky v požadavek potrestání iniciátorů a aktivních vykonavatelů.

Anebo se za antikomunismus pokládá blíže *nediferencovaná averze* k demonstrované nadřazenosti Strany, s níž manipulovala lidské životy a rozvracela organizaci společnosti? Anebo jde prostě o předsudečný záporný postoj ke všemu „rudému“? Také okolnost, že mnozí komunističtí funkcionáři či kariéristé z doby před listopadem 1989 (včetně justice) nadále působí na veřejných místech, případně v novém

21 Vymezit rozdíly mezi bolševismem, komunismem a radikálním socialismem v někdejším Československu se dosud nejúplněji pokusila série pěti sborníků *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu* v edičním projektu Zdeňka Kárníka a Michala Kopečka (Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2003–2005).

22 U některých pravicově orientovaných lidí jde patrně i o nepřátelský postoj k sociálně-ekonomickému plánu přestavby společnosti vůbec. Ten ale většinou míří proti jakékoli formě socialismu (včetně sociálnědemokratické) či proti koncepci sociálního státu, resp. proti státním zásahům do ekonomiky a života společnosti vůbec.

23 Tak ho vidí např. poslankyně za KSČ Kateřina Konečná (viz rozhovor Jiřího Doležala s Konečnou na webové stránce senátora Jaromíra Štětiny <http://www.jaromirstetina.cz/media/listopad-2008>).

24 Například publicista Václav Žák v článku „O pocitu ponížení a nezamýšleném účinku“ v internetových *Britských listech* 7.4.2008 napsal: „Antikomunismus vzniklý z ponížení se stal novým mobilizačním nástrojem, konaly se lustrace.“

režimu hospodářsky i politicky dále profitují, vyvolává kritiku – je to také projev antikomunismu?

Antikomunismus je tedy jev vícevrstevný a ve své společenské funkci víceznačný. Každá vrstva má jinou motivační základnu a sleduje jiný cíl. Sahá od vědecké kritiky teoretických kořenů bolševismu až po požadavek zúčtování s odpovědnými komunistickými činiteli. Je v něm obsažen odpor racionální i emocionální, nejednou se tyto složky překrývají. Tedy je potřeba diferencovat a pojmenovávat každý typ antikomunismu vysvětlujícím přívlaskem. Pokud nebudeme mít jasno, co vlastně antikomunismem míníme, bude docházet k nedorozuměním i v jeho hodnocení, posuzování jeho síly a analyzování jeho společenské funkce.